

**LİSE ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMENLERİNİN DURUMLUK VE SÜREKLİ
KAYGI DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ***
(KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ)

Saffet KARTOPU**

Öz

Bu çalışmada lise öğrenci ve öğretmenlerinin durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Bu bağlamda, Kahramanmaraş Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Erdem Beyazıt Lisesi ve İmam Hatip Lisesi öğretmen ve öğrencilerinden tesadüfi yöntemle belirlenen örneklem grubunun durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri ortaya konulmuş ve çeşitli değişkenlerle ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmada, t test ve Tek Yönlü Anova testleri kullanılmış olup, verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 16.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bağımsız değişkenlerden yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, okul türü, öznel sağlık algısı, öznel dindarlık algısı ve dershaneye gidip gitmeme açısından kaygı seviyesine göre farklılaşma tespit edilirken dramatik tecrübe açısından farklılaşma ortaya çıkmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaygı, Durumluk Kaygı, Sürekli Kaygı, Lise Öğrencileri.

**Examination of Level of State- Trial Anxiety of Students and Teachers in
High Schools From Several Variables (A Case Study in The Town of
Kahramanmaraş)**

Abstract

In this study state – trial anxiety level of the high school students and teachers has been researched in terms of some variables. In this context, it has been determined their state- trial anxiety levels of the sample that the randomly chosen from students and teachers of several schools such as Kahramanmaraş Tourism and Hotel Management Vocational High School, Erdem Beyazıt High School, İmam Hatip High School and then relationship between their state-trial anxiety levels and socio-demographic variables have been established. In the examination, t Test and One Way Anova tests have been used and SPSS 16.0 statistics package has been used for surveying

* Bu makale Saffet KARTOPU'nun "Kaygının Kader Algıları İle İlişkisi: Kahramanmaraş Örneği" (Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kayseri, 2012) adlı çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: saffet kartopu@gumushane.edu.tr.

the original data and finding out the calculated values. According to the conclusions, while a differentiation has been determined in independent variables regarding age, gender, marital status, education, school type, subjective health perception, subjective religiousness perception and going to a training center or not; a differentiation has not been observed regarding dramatic experiences.

Keywords: Anxiety, State Anxiety, Trait Anxiety, Students of High School.

Giriş

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren beslenme, barınma, korunma ve neslin devamı gibi temel konulardan, 'bilgi ve bilişim çağı' olarak adlandırılan çağımızın daha karmaşık süreçlerine gelene kadar, kaygının farklı düzeylerde yaşandığı inkâr edilemez bir olgudur. Kaygı, insanın en temel duygularından biri olarak kabul edilmektedir. İnsanın tabiatla, diğer bir kişiyle, toplumsal kurumlar ve gruplarla ilişkilerinde, içine düştüğü belirsizlik ve kontrol edilemezlik gibi durumlar, kaygının ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Tarım ve kabile toplumlarından günümüzün kentleşmiş, sanayi ve bilişim toplumlarına gelinceye kadarki süreç incelendiğinde, kaygıya yol açan faktörlerin sayısının arttığı ve çok karmaşık bir yapıya dönüştüğü daha iyi anlaşılacaktır. Günümüzde insanoğlu ciddi düzeyde varoluşsal sorunlar, nükleer savaş, siyasi kargaşa ve ekonomik krizlerle birlikte, bilgisayar ve internetin tüm alanlarda etkin kullanılmasının ortaya çıkardığı alışkanlık ve bağımlılıklar gibi birçok kaygı nedenleriyle karşı karşıyadır.¹

Kaygı, hemen hemen bütün canlılarda var olan bir duygu olmakta birlikte, insan onu uygarlaşmasının bedeli olarak bilinç düzeyinde ve üstelik her gün yenilenen biçimler altında yaşamaya mahkûm olmuştur. İnsanın kişilik yapısını ve davranışını inceleyen biyolojik, fizyolojik bütün kuramlar ve bütün ruhbilim öğretileri daima kaygıya yer vermişlerdir. Kimi kaygıyı, kişiliği oluşturan ilk temel güç olarak kabul etmiş; kimisi de ikincil olarak oluşan ama kişiliğin yapılanmasında, gelişmesinde ve davranışın ortaya çıkmasında önemli rolü bulunan bir etken olarak değerlendirmiştir.² Böyle

¹ Hans Selye, "The Stress Concept: Past, Present and Future", in *Stress Research* (Ed: C. L. Cooper), John Wiley & Sons, New York 1983, s.1; Murat Yıldız ve ark., "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ile Akademik Güdülenmeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25, İzmir 2007, s. 214.

² Mevlüt Kaya; Kübra Varol, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 17, Samsun 2004, s.31; Münteha Gül Akmaz; Nesime Ceyhan, "Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencilerinin Durumluk - Sürekli Kaygı Düzeyleri

bir etkeninin daha yakından tanınması amacıyla kaygı kavramının tanımına daha ayrıntılı yer vermek çalışmamız açısından yararlı olabilir.

Kaygı (anxiety); özellikle XIX. yüzyıldan itibaren, psikoloji ve psikiyatri bilim dallarının önde gelen inceleme konularından biri olmuştur. Kaygı sözcüğünün kökü eski Yunanca "anxietas" olup endişe, bunaltı, tedirginlik, korku, merak anlamlarına gelmektedir. Kaygı, çeşitli ve çok yönlü duygularla birlikte yaşanmasından dolayı başta korku olmak üzere, fobi ve stres gibi heyecan türleriyle karıştırılmakta ve birbirlerinin yerine kullanılabilir. Ayrıca tasa, endişe, tedirginlik, bunaltı gibi kullanımlar da yaygın olup çoğunlukla titremeler, kas gerilimi, göğüs ağrısı, kalp çarpıntıları, baş dönmeleri, baş ve mide ağrıları gibi fiziksel belirtilerin eşlik ettiği, sübjektif duygusal bir durumdur.³ Bir tanım yapacak olursak kaygı, en genel anlamıyla tehlike veya talihsizlik korkusunun ya da beklentisinin yarattığı bunaltı veya tedirginliktir.⁴

Genel anlamda kaygı insan yapısında mevcut, çevresel ve psikolojik olaylara gösterilen duygusal tepki; dar anlamda ise kaynağı ve başlangıcı bilinçli olmamasına rağmen bilinçli bir şekilde hissedilen, beraberinde terleme, sararma gibi fizyolojik değişimlerin de görüldüğü bir yaşantı şekli olarak tanımlanabilir. Kaygı geleceğe yönelik endişe ve gerginlik durumudur. Bilinmeyen ve anlaşılmayan bir tehlikeyi beklemek kişide kaygı olarak huzursuzluk ve gerginlik uyandırmaktadır.⁵

Kaygı, giderilemeyen isteklerden doğan sıkıntıdır.⁶ Ancak kaygı, örneğin kişinin kendi mali durumu hakkında endişe ya da tasa duymasında olduğu gibi belirli bir konuyla ilgili ve bilinçli değildir. Günlük dilde ise kaygı kavramını daha çok bu endişe yerine yani bilinçli kuruntularımız için kullanırız. Örneğin sınavlardan, sağlığımızdan, bir toplantıya zamanında yetişip yetişmeyeceğimizden "kaygı"lanırsınız ya da dünya yıkılsa

ve Kaygı Nedenleri (Tokat Örneği)", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1(131-147), Çankırı 2009, s. 131.

³ Murat Yıldız ve ark., "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ile Akademik Güdülenmeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", s. 217; James Thorson, "Religion and Anxiety: Which Anxiety? Which Religion?", *Handbook of Religion and Mental Health*, (Ed. H. G. Koenig), Academic Press, Newyork 1998, s. 148.

⁴ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000, s. 17.

⁵ Andre Le Gall, *Anksiyete ve Kaygı*, (Çev:İ.Yerguz), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s. 7; Erol Göka, "Hümanistik Psikoloji Açısından Kaygı Sorunsalı ve Kendini Gerçekleştirme Kavramı", *Doğu Batı*, Yıl: 2, Sayı: 6, Ankara 1999, s. 173; Mevlüt Kaya; Kübra Varol, a.g.m. s. 31; Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din Psiko- Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Karahan Yayınları, Adana 2007, s. 106.

⁶ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*, C. 3, Remzi Kitapevi, İstanbul 2005, s. 253; Rasim Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006, s. 147.

umursamayan kişiler için “kaygısız” nitelemesini kullanırız. Kaygı kavramının Türkçede günlük dilde bu şekilde sıradan kullanımı, ülkemizdeki psikiyatri uzmanlarını bunun yerine orijinal terimi (anxiety) Türkçeye benzer biçimde anksiyete olarak kullanmaya zorlamakta; ancak bunun da dilimize uymamasını dikkate alan bazı uzmanlar, bunaltı karşılığını kullanmaktadırlar.⁷

İnsanın insan olduğunu duyumsamasının ardında düşünülebilmesinin yattığı kabul edilse de yaşadığı duyguların bundaki yeri göz ardı edilemez. Sevinç, öfke, korku ve üzüntü insanların temel duygularındandır. Bu temel duygulardan biri olan korkunun daha yaygınlaşmış ve kaynağı ya da nesnesi kaybolmuş olan türü kaygı (anksiyete) olarak adlandırılan duygudur. Kaygı, sorunun ne olduğu bilinmeksizin duyulan belli belirsiz bir korkudur. Kaygı; korku, endişe, gerginlik gibi sübjektif olarak hissedilen bir duygudur. Kaygı yaşayan insan bir şeylerden korkuyormuş gibidir, kendini aşırı rahatsız hisseder ve iç sıkıntısı çeker.⁸

Öner ve Le Compte⁹’a göre, kaygı insanın temel duygularından birisi olarak kabul edilebilir. Çünkü her insan kendisi için tehlikeli olarak algıladığı durumlar karşısında bir miktar kaygılanır. Mesela, sınavlar ve cerrahi operasyonlar kişide belli oranda tedirginlik ve huzursuzluk yaratabilir. Bu tür kaygılar genellikle kısa süreli ve geçicidir. Bu sebeple bunlara süreksiz-durumluk kaygı adı verilmektedir. Kişinin gündelik yaşantısı içinde karşılaştığı pek çok durumu genellikle stresli olarak algılaması ve yorumlaması ise sürekli kaygı olarak adlandırılmaktadır. Bu anlamda sürekli kaygı hali, kişinin açık ve nesnel bir tehlikeyle karşı karşıya olmadığı anlarda bile tedirginlik duyup mutsuzluk ve huzursuzluk hissetmesi şeklinde tanımlanabilir. Durumluk ve sürekli kaygı kavramlarını biraz daha ayrıntılandırmak çalışmadaki yaygın kullanımı nedeniyle yerinde olabilir.

Durumluk ve Sürekli Kaygı

Kaygı, tehlikeyle baş etmek için uyum sağlayıcı bir mekanizma, temel bir insan duygusu ve çok yönlü bir duygu durumudur. Tehlikeli koşulların yarattığı geçici duruma bağlı olarak durağan kaygı türü “durumluk kaygı”; içten kaynaklanan, bireye özdeğerlerinin tehdit edildiği hissini veren, bireyin içinde bulunduğu durumları stresli olarak

⁷ Orhan Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 1997.

⁸ Mevlüt Kaya; Kübra Varol, *a.g.m.* s. 32.

⁹ Necla Öner; A. Le Compte, *Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri el Kitabı*, Boğaziçi Üni. Yayınları, İstanbul 1998, s. 1-2.

yorumlamasına yol açan kaygı türü de “sürekli kaygı” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

Birbirinden farklı özellikleri olan durumluk ve sürekli kaygı türleri, Cattell ve Scheier¹¹ tarafından ilk kez faktör analizi çalışmalarıyla ileri sürülmüş, daha sonraları ise Spielbegger ve arkadaşlarının çalışmaları sonucu geliştirdikleri iki faktörlü kaygı kuramının özünü oluşturmuştur. İki kaygı türünün farklı özellikleri olmasına rağmen her ikisinin de temelinde bir kaygı süreci bulunmaktadır. Sübjektif korkuyla birlikte otonom sinir sistemindeki uyarılma olarak tanımlanan durumluk kaygı, hem sürekli kaygının hem de kaygı sürecinin ilk basamağını teşkil eder. Bu tip kaygı, bireyin içinde bulunduğu durumu tehdit eden, tehlike yaratan biçimde algılamasından, yorumlamasından kaynaklanır. Bilinçli olarak hissedilebilen durumluk kaygı, anlık gerilim, korku ve dehşet duyguları şeklinde de tanımlanır. Stres unsurlarının kuvvetli ya da fazla olduğu koşullarda durumluk kaygı yükselir. Stres ortadan kalktıktan sonra kaygı düşer. Bireylerin içinde buldukları durumların çoğunu stresli olarak algılama eğilimi, sürekli kaygıyı tanımlar. Bu tür kaygı, durumluk kaygıya oranla durağan ve süreklidir. Kaygının şiddeti ve süresi kişilik yapısına göre değişir. Sürekli kaygı, bireyin davranışlarında doğrudan gözlenmez ancak değişik zamanlarda ve koşullarda saptanan durumluk kaygı tepkilerinin şiddetinden ve sıklığından tespit edilebilir. Buna göre sürekli kaygısı yüksek olan bireyler, stres karşısında sürekli kaygısı düşük olan bireylerden daha kolaylıkla ve daha sık olarak incinirler; durumluk kaygıyı hem daha sık hem de daha şiddetli bir şekilde yaşarlar.

Durumluk kaygı, ortaya çıkışında gerek dış, gerekse içsel etkenler rol oynamaktadır. Birey tarafından gerçek ya da gerçekmiş gibi algılanan tehlikeli olabilecek yaşantılar biçiminde ve de akut olarak (o anda, o durumda) yaşanan bir duygu durumudur. Sürekli kaygı ise, bireyin içinde bulunduğu durumu stres verici olarak algılama ve yorumlama eğiliminin yarattığı, devamlı ve kronik biçimde yaşanan kaygıdır.¹²

Durumluk kaygı, kişilerin özel durumları tehdit edici olarak yorumlaması sonucu oluşan duygusal tepkidir veya bireyin içinde bulunduğu stresli (baskılı) durumdan dolayı hissettiği sübjektif korkudur. Durumluk kaygının şiddeti ve süresi, algılanan tehdidin miktarı ve kişinin

¹⁰ Mevlüt Kaya; Kübra Varol, *a.g.m.* s. 34.

¹¹ Murat Yıldız ve ark., *a.g.m.* s. 219.

¹² Gülümser Sertbaş, Gebelerde Doğum Öncesi ve Doğum Sonrası Dönemlerde Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*), Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir 1998, s. 32.

tehlikeli durum yorumunun kalıcılığıyla ilişkilidir. Stresin yoğun olduğu zamanlar durumluk kaygı seviyesinde yükseltme, stres ortadan kalkınca düşme olur. Fizyolojik olarak da sinir sistemini baskılı durumun uyarması sonucu terleme, sararma, kızarma ve titreme gibi fizik değişimler yaşanabilir. Bu belirtiler bireyin gerilim ve huzursuzluk duygularının göstergeleridir. Durumluk kaygı, tehlikeli durumların yarattığı ve genellikle her bireyin yaşadığı geçici ve duruma bağlı olarak o anda yaşadığı kaygıdır. Durumluk kaygı, insanın belirli bir anda bir uyarıcı veya durumu kendisi için zararlı ve tehlikeli olarak algıladığında ortaya çıkar.¹³

Sürekli kaygı, geleceğe yönelik olarak hissedilen ve bireyin kaygı yaşantısına olan yatkınlığıdır. Buna kişinin içinde bulunduğu durumları genellikle stresli olarak algılama ya da stres olarak yorumlama eğilimi de denebilir. Sürekli kaygı baskılı olmayan, nötr olan durumların kişi tarafından tehlikeli ve özünü tehdit edici (küçültücü) olarak algılanması sonucu oluşan mutsuzluk ve hoşnutsuzluk duygusudur. Bu tür kaygı seviyesi yüksek olan kişilerin kolayca incindikleri ve karamsarlığa büründükleri görülür. Bu kişiler durumluk kaygıyı da diğerlerinden daha sık ve yoğun yaşarlar. Doğrudan doğruya çevreden gelen tehlikelere bağlı olmayan bu kaygı türü içten kaynaklanır. Bir kişilik özelliği olup, genellikle kişi huzursuz ve mutsuzdur. Sürekli kaygı, yapılan seçimlerin, verilen kararların sonradan pişmanlık ifadeleri ile anılması ve çözümde geç kalınmış olması ya da çözümün zor hatta imkânsız olduğu durumlarda artabilmektedir. Örneğin öğrencilerin kendilerine uygun olmayan ve istemedikleri üst öğrenim kurumlarıyla ilgili alan ve meslek seçimlerinde yaşadıkları kaygı gibi.¹⁴

Öner ve Le Compte¹⁵ durumluk ve sürekli kaygı arasındaki benzerlik ve farklılıkları bir fiziksel örnekle açıklamıştır. Durumluk kaygıyı kinetik enerjiye, sürekli kaygıyı da potansiyel enerjiye benzetmiştir. Kinetik enerji gibi durumluk kaygı, belirli bir zaman diliminde ortaya çıkan olay ya da reaksiyondur. Sürekli kaygı ise potansiyel enerji gibi belirli bir tepki gösterme yatkınlığıdır. Ancak çalışmamızda kaygı; katılımcıların bu çalışmada kullanılan durumluk ve sürekli kaygı ölçeğinden aldıkları puana göre ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. Durumluk kaygı ise ankete katılanların durumluk kaygı ölçeğinden aldıkları puana göre ortaya çıkan durumu ifade eden bir kaygı biçimidir. Aynı şekilde sürekli kaygı da ankete

¹³ Mevlüt Kaya; Kübra Varol, *a.g.m.* s. 35.

¹⁴ Mevlüt Kaya; Kübra Varol, *a.g.m.* s. 35.

¹⁵ Necla Öner; A. Le Compte, *a.g.e.* s. 2.

katılanların sürekli kaygı ölçeğinden aldıkları puana göre ortaya çıkan durumu ifade eden bir kaygı biçimidir.

PROBLEM

Bu çalışmada, lise öğrenci ve öğretmenlerinin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim durumu, okul türü, öznel sağlık algısı, dramatik deneyim yaşayıp yaşamama, dindarlık algısı ve dershaneye gidip gitmeme değişkenleri açısından farklılaşp farklılaşmadığı temel problem olarak ele alınmıştır. Ancak burada öğretmenler ve öğrenciler farklı gruplar olarak ele alınarak karşılaştırma yoluna gidilmemiş, genel örnekleme oluşturan unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Alt problemler

1. Yaşa göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
2. Cinsiyet durumuna göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
3. Medeni durumuna göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
4. Eğitim durumuna göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
5. Okul türüne göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
6. Öznel sağlık algısına göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
7. Dramatik deneyim durumuna göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
8. Dindarlık algısına göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
9. Dershaneye gidip- gitmeme durumuna göre gruplar arasında kaygı düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?

Denenceler

Bir araştırmada hipotez, çalışmanın amaçları olarak da ifade edilebilecek araştırma sorusuna verilmiş cevap niteliğindedir. Bir çalışmada araştırma sorusu, çalışmada neyi bulmaya çalıştığımızı ifade eder.¹⁶ Kaygının kader algılarıyla ilişkisi konusunda araştırma sorusuna bağlı olarak oluşturulan alt problemlere göre denencelerimiz aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

¹⁶ Keith Punch, *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Çev.: D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, s. 39.

- A. Kaygı düzeyi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?
- A1. Yaş durumuna göre kaygı düzeyi en yüksek grup ergenlerdir.
- A2. Cinsiyet durumuna göre kadınların kaygı düzeyi daha yüksektir.
- A3. Medeni durumuna göre bekârların kaygı düzeyi daha yüksektir.
- A4. Eğitim durumuna göre lise öğrencileri diğer eğitim düzeylerine göre daha kaygılıdır.
- A5. Okul türüne göre İmam Hatip Lisesi mensupları kaygı düzeyi en düşük gruptur.
- A6. Öznel sağlık algısına göre kendisini sağlıklı hissetme sıklığı arttıkça kaygı düzeyi azalır
- A7. Dramatik deneyim durumuna göre kendisi veya birinci derece yakını dramatik deneyim yaşayanlar, dramatik deneyim yaşamayanlara göre daha kaygılıdır.
- A8. Dindarlık algısına göre dindarlık arttıkça kaygı düzeyi azalır.
- A9. Dershaneye gidip-gitmeme durumuna göre dershaneye gidenler gitmeyenlere göre daha kaygılıdır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni, Kahramanmaraş şehir merkezindeki öğrenci ve öğretmenlerdir. Örneklemi ise Kahramanmaraş Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Erdem Beyazıt Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesi öğretmen ve öğrencilerinden tesadüfi yöntem ile seçilmiş 376 kişiden oluşmaktadır.¹⁷ Araştırmamıza katılanların 210 bayan, 166'sı erkektir. Bunlardan 124 'ü Kahramanmaraş Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, 124'ü Erdem Beyazıt Anadolu Lisesi ve 128'i İmam Hatip Lisesi'ndendir.

Saha Çalışmasının Uygulanması ve İstatistiksel İşlemler

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Anketi ile Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Uygulama 2011 yılı Aralık ayında gerçekleştirilmiştir. Bir anket formunun doldurulma süresi ortalama olarak 15-20 dakika arasında gerçekleşmiştir. Kahramanmaraş Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Erdem Beyazıt Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesi öğretmen ve öğrencilerine anket formları uygulanmıştır. Anket formları yüz yüze görüşülerek, anketör yardımı alınmadan doldurulmuştur ve 376 anket uygulanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadan elde edilen bulgular dört temel sınırlılığa sahiptir:

¹⁷ TC. Kahramanmaraş Valiliği, İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün, 2010-2014 Stratejik Planına göre, Kahramanmaraş'taki Öğretmen Sayısı: 10177, Merkez Öğrenci Sayısı: 27071'dir. Kahramanmaraş, 2010.

- 1) Seçilen örneklemden kaynaklanan sınırlılıklar vardır. Bu araştırma da kendi örneklemiyle sınırlıdır. Çünkü elde edilen veriler belli bir grup üzerinde gerçekleştirilen bir ankete dayanmaktadır. Dolayısıyla başka gruplar üzerinde gerçekleştirilecek bir çalışmada daha farklı sonuçlara ulaşabilmek mümkündür.
- 2) Çalışma boylamsal değil, kesitseldir. Bu sebeple ulaşılan bulguları çalışmanın yapıldığı zamana ve duruma göre yorumlamak gerekir.
- 3) Araştırmanın bağımlı değişkeni olarak belirlenen “örneklem kaygı düzeyi” bu çalışmada kullanılan kaygı envanterinin geçerlik ve güvenilirliği doğrultusunda ölçtüğü kadarıyla sınırlıdır. Sosyal Bilimler alanında yapılan araştırmaların merkezinde insan ögesinin bulunmasından kaynaklanan sınırlılıklar ve bu alanda kullanılan istatistiksel yöntemlerin duyarlılıklarına ilişkin sınırlılıklar bu araştırma için de söz konusudur.
- 4) Araştırmada katılımcıların kaygı düzeylerini etkileyebileceği düşünülen bazı faktörler incelenmiştir. Araştırma sonuçları, incelenen bu faktörlerle sınırlıdır.

Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği

Spielberg ve arkadaşları¹⁸ tarafından geliştirilen Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri'nin Türkçe'ye uyarlanması ve standardizasyonu Necla Öner ve Ayhan Le Compte tarafından yapılmıştır. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri toplam kırk maddeden oluşan iki ayrı ölçeği içermektedir. Durumluk Kaygı Ölçeği bireyin belli bir anda ve belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini, içinde bulunduğu duruma ilişkin duygularını dikkate alarak cevaplamasını; Sürekli Kaygı Ölçeği ise, bireyin genellikle nasıl hissettiğini betimlemesini gerektirmektedir. Her iki ölçek, yirmişer maddeden oluşmuştur. Bu ölçeği tercih etmemizin nedeni on dört yaş ve üstü normal insanlarla okuduğunu anlayıp yanıtlayabilecek kadar bilinci yerinde olan deneklerin kendi kendilerine yanıtlayabilecekleri, uygulanması kolay ve rahat doldurmalarına elverişli bir ölçek olmasıdır. Durumluk Kaygı Ölçeği, bireyin belli bir anda ve belirli koşullarda kendini nasıl hissettiğini belirlemek için geliştirilmiştir. Sürekli Kaygı Ölçeği, bireyin içinde bulunduğu durum ve koşullardan bağımsız olarak, genelde kendini nasıl hissettiğini belirlemek için tasarlanmıştır.

a) Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeğinin Güvenirliği: Öner ve Le Compte tarafından yapılan güvenilirlik çalışmasında, Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri'nin Alpha güvenilirlik katsayısı Sürekli Kaygı Ölçeği için

¹⁸ Spielberger, Charles D, Theory and Research in Anxiety, In C.D. Spielberger (Ed.), *Anxiety and Behavior*, Academic Press, New York, 1966.

çeşitli uygulamalarda 0,83-0,87 arasında, Durumluk Kaygı Ölçeği için 0,94-0,96 arasında bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirlik sayısı ise çeşitli uygulamalarda Sürekli Kaygı Ölçeği için 0,71-0,86 arasında, Durumluk Kaygı Ölçeği için 0,26-0,68 arasında bulunmuştur. Ayrıca bu araştırmada elde edilen verilerden Sürekli Kaygı Envanteri'nin Alpha güvenilirlik katsayısı 0,87; Durumluk- Sürekli Kaygı Envanteri'nin Alpha güvenilirlik katsayısı 0,76'dır. Güvenirlik katsayılarının yüksek bulunması Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri'nin güvenilir olduğunu göstermektedir.

b) Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeğinin Geçerliliği: Öner (1998), ölçeği bir grup (N=226) bireye normal ve kaygılı (hasta) oldukları durumlarda uygulamış; kaygılı oldukları durumlarda durumluk kaygı düzeyleri, normal zamanlardaki kaygı düzeylerinden yüksek bulunmuş ($p<0.001$), sürekli kaygı düzeyleri arasında ise önemli bir fark görülmemiştir. Bu sonuç ölçeğin yapı geçerliliğinin kanıtı sayılmıştır.

c) Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeğinin Puanlanması: Yirmişer ifadeden oluşan her iki ölçekte de cevap seçenekleri dörder tane olup, her seçeneğin ağırlık değerleri 1'den 4'e kadar değişmektedir. Ölçeklerde doğrudan (düz) ve tersine dönmüş ifadeler bulunmaktadır. Doğrudan ifadeler olumsuz duyguları, tersine dönmüş ifadeler ise olumlu duyguları dile getirmektedir. Durumluk Kaygı Ölçeğinde on tane tersine dönmüş ifade bulunmaktadır ve bunlar 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20 nolu maddelerdir. Sürekli Kaygı Ölçeğinde ise tersine dönmüş ifadeler yedi tanedir ve bunlar 21, 26, 27, 30, 33, 36 ve 39 nolu maddelerdir. Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği maddelerinde ifade edilen duygu ya da davranışlar bu tür yaşantıların şiddet derecesine göre (1) Hayır, (2) Biraz, (3) Çok ve (4) Tamamıyla şıklarından birini işaretlemek suretiyle cevaplanmaktadır. Doğrudan ve tersine dönmüş ifadelerin toplam puanı hesaplanır. Doğrudan ifadeler için elde edilen toplam puandan, tersine dönmüş ifadelerin toplam puanı çıkarılır. Bu sayıya önceden saptanmış değişmeyen bir değer eklenir. Durumluk Kaygı Ölçeği için bu değer 50, Sürekli Kaygı Ölçeği için ise 38'dir. En son elde edilen değer bireyin kaygı puanıdır. Her ölçekten elde edilen toplam puan değeri 20 ile 80 arasında değişmektedir. Puanın yüksek olması kaygı düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu araştırmada en düşük durumluk kaygı puanı 27, en yüksek durumluk kaygı puanı 60, en düşük sürekli kaygı puanı 26, en yüksek sürekli kaygı puanı ise 67 olarak bulunmuştur. Örneklemin durumluk kaygı genel puan ortalaması 39.36, standart sapması 5.79, sürekli kaygı genel puan ortalaması 45.97, standart sapması 6.26 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Anket verilerinin hem girilmesinde hem de verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS (16.0) programı kullanılmıştır. Anketlerin uygulanmasında anketör ya da tanıdıklardan yardım alınmadığı için verilerin bilgisayar girişlerinde anket formlarından eksik, hatalı doldurulmuş anket formu tespit edilmemiştir. Katılımcıların durumluk kaygı puan ortalamaları (X_d) ve standart sapmaları (S_d), sürekli kaygı puan ortalamaları (X_s) ve standart sapmaları (S_s) hesaplanmıştır.

Veriler çözümlenirken, varyans analizi (tek yönlü ANOVA) ve T-Testinden yararlanılmıştır. Değişkenler kaygı ilişkine varyans analizi (Tek Yönlü ANOVA) ile bakılmıştır. Varyans analizi sonucu önemli bulunan ortalamalar arasındaki farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunun belirlenmesinde Post hoc scheffe testi kullanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesinde önemlilik düzeyi "0.05" olarak alınmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Örneklemin Kaygı Düzeyi

Burada örneklemin yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim, okul türü, öznel sağlık algısı, dramatik deneyim, dershaneye gidip gitmeme ve öznel dindarlık algısı değişkenlerine göre durumluk ve sürekli kaygı düzeyi ele alınmış ve sosyo-demografik değişkenler kaygı ilişkisinde istatistiksel olarak ortaya çıkan analizler aşağıda tablo olarak verilmiştir.

1. Yaş Gruplarına Göre Kaygı Düzeyi

Tablo 1. Yaş Gruplarına Göre Kaygı Düzeyi (Tek Yönlü ANOVA)								
No	Yaş Grupları	N	%	X_d	S_d	X_s	S_s	Scheffe/s
1	13-19 Yaş	287	76,3	39,4460	6,20369	46,5923	6,42202	1/2
2	20-35 Yaş	42	11,2	38,6429	3,71432	43,3333	5,17342	
3	36-55 Yaş	43	11,4	39,3023	4,59573	44,1395	4,91151	
4	56 ve Üstü	4	1,1	42,2500	4,78714	48,7500	8,65544	
	Toplam	376	100,0	39,3697	5,79324	45,9707	6,26284	
SDd= 3/372				Fd= ,567	p= .637	SDs= 3/372		
				p>.05		Fs= 5,073		
						P= .002		
						p<.05		

Tablo 1, yaş grupları ile kaygı ilişkisini göstermektedir. Hayatın temel evreleri olan ergenlik, ilk yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık gibi kategorilerde zihniyet ve tutum değişikliklerinin gözlenebilir olacağı düşüncesiyle örneklem grubu, dört ana yaş grubu olarak belirlenmiştir.

Buna göre, yaş gruplarını durumluk kaygı puanı ortalamaları açısından incelediğimizde, 13-19 yaş arasında 39.44, 20-35 yaş arasında 38.64, 36-55 yaş arasında 39.30, 56 ve üstü yaşlarda ise 42.25 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yaş grupları arasında durumluk kaygı puan ortalamaları açısından farklılıklar olsa da tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>.5$). Ancak standart sapma puanları açısından bakıldığında 6,20 puan değeri ile 13-19 yaş grubunun diğer yaş gruplarından ayrıldığı ve tercihlerinde farklılaşmalar ortaya çıktığı görülmektedir.

Sürekli kaygı puan ortalamaları açısından ise 13-19 yaş arasında 46.59, 20-35 yaş arasında 43.33, 36-55 yaş arasında 44.13, 56 ve üstü yaşlarda ise 48.75 olarak dağılım göstermekte olup tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Post hoc (scheffe) ise bu durumun 1. Grup (13-19 Yaş) ile 2. Grup (20-35Yaş) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

56 ve üstü yaş grubunu, örneklem azlığından değerlendirme dışı tutarsak, ergenlik döneminin sürekli kaygı puanı açısından en yüksek, ilk yetişkinlik dönemi en düşük ve orta yaş grubu da ikinci sırada yer almaktadır. Ergenlik döneminde sürekli kaygı puanındaki yükseklik, ergenlik sorunları ve sınav kaygısından, orta yaşta yeniden yükseliş ise 'orta yaş' krizinden kaynaklanmış olabileceği izlenimi vermektedir. İlk yetişkinlik dönemindeki dinginlik halinin ise iş ve aile yaşamındaki tercihlerin sonuçlanarak sosyal rollerin belirginleşmesi ve gelişim ödevlerinin başarıyla yerine getirilmiş olmasıyla ilgisi olabilir.

2. Cinsiyete Göre Kaygı Düzeyi

Tablo 2. Cinsiyete Göre Kaygı Düzeyi (T - Testi)							
No	Cinsiyet	N	%	Xd	Sd	Xs	Ss
1	Erkek	166	44,1	41,0663	6,10031	45,6506	5,42817
2	Kadın	210	55,9	38,0286	5,17161	46,2238	6,85338
	Toplam	376	100,0				
SDd= 374 td= 5,223 p= .020				SDs= 374 ts= -,881 P= .010			
p<.05				p<.05			

Tablo 2, cinsiyet/kaygı ilişkisini yansıtmaktadır. Erkeklerin durumluk kaygı puanı ortalaması 41.06, kadınlarınki 38.02'dir. Sürekli kaygı puan ortalamaları ise erkekler 45.65, kadınlar 46.22 şeklinde oluşmuştur. Buna göre kadınların durumluk kaygı düzeyi erkeklerden daha düşük ancak sürekli kaygı düzeyleri daha yüksektir. T-testi analizi cinsiyetler arası bu farklılığın hem durumluk kaygı puanları hem de sürekli kaygı puanları

açısından anlamlılık seviyesine ulaştığını göstermektedir (td= 5.22; p<.05, ts= -.88; p<.5).

3. Medeni Duruma Göre Kaygı Düzeyi

Tablo 3. Medeni Duruma Göre Kaygı Düzeyi (Tek Yönlü ANOVA)								
No	Medeni Durum	N	%	Xd	Sd	Xs	Ss	Scheffe/s
1	Evli	83	22,1	39,2410	4,26440	43,8554	5,31021	1/2
2	Bekâr	291	77,4	39,4296	6,16925	46,5739	6,41097	
3	Ayrılmış	2	,5	36,0000	5,65685	46,0000	,00000	
	Toplam	376	100,0	39,3697	5,79324	45,9707	6,26284	
SDd= 2/373 Fd= ,373 p= .689 p>.05				SDs= 2/373 Fs= 6,254 P= .002 p<.05				

Tablo 3, medeni durum/kaygı ilişkisini yansıtmaktadır. Buna göre, evlilerin durumluk kaygı puan ortalamaları 39.24, bekârlarınki 39.42, ayrılmışların ise 36.00'dır. Durumluk kaygı puanı açısından medeni duruma göre küçük farklılıklar ortaya çıkmış olsa da tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunamamıştır (p>.5). Ancak standart sapma puanları açısından bakıldığında 6,16 puan değeri ile bekârların diğer gruplardan ayrıldığı ve tercihlerinde farklılaşmalar ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle bekârlarla evliler arasındaki standart sapma açısından puan farkı barizdir.

Sürekli kaygı puan ortalamaları, evlilerin 43.85, bekârların 46.57, ayrılmışların 46.00'dır. Bu sonuçlara göre tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur (p<.5). Post hoc (scheffe) ise bu durumun evliler (1. Grup) ile bekarlar (2. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Zaten medeni durumu 'ayrılmış' olanların yeterli örnekleme ulaşamaması nedeniyle analize tabii tutmak mümkün olamamaktadır. Bekârların sürekli kaygı puanlarının yüksek olmasında, bekâr katılımcıların çoğunluğunun lise öğrencisi olması ve 13-19 yaş arasında yer alması göz önüne alındığında, bu sonuçta ergenlik dönemi sorunları ve sınav kaygısının etkili olmuş olabileceği düşünülebilir.

4. Eğitim Durumuna Göre Kaygı Düzeyi

Tablo 4. Eğitim Durumuna Göre Kaygı Düzeyi (Tek Yönlü ANOVA)								
No	Eğitim Düzeyi	N	%	Xd	Sd	Xs	Ss	Scheffe/s
1	Lise	287	76,3	39,4460	6,20369	46,5923	6,42202	1/2
2	Yüksek Okul-Fakülte	84	22,3	39,1429	4,22027	43,9643	5,41628	
3	Yüksek Lisans-Doktora	5	1,3	38,8000	4,81664	44,0000	1,58114	
	Toplam	376	100,0	39,3697	5,79324	45,9707	6,26284	
SDd= 2/373 Fd= ,113 p= .893 p>.05				SDs= 2/373 Fs= 6,136 P= .002 p<.05				

Tablo 4, eğitim düzeyi kaygı ilişkisini göstermektedir. Buna göre, lise öğrencilerinin durumluk kaygı puan ortalamaları 39.44, yüksek okul - fakülte mezunlarının 39.14, lisansüstü eğitim mezunlarının 38.80'dir. Eğitim düzeyleri arasında küçük farklılıklar olsa da bu farklılık tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde anlamlılığa ulaşamamıştır ($p>.5$). Ancak standart sapma puanları açısından bakıldığında 6,20 puan değeri ile lise mezunlarının diğer gruplardan ayrıldığı ve tercihlerinde farklılaşmalar ortaya çıktığı görülmektedir.

Sürekli kaygı düzeyleri açısından ise lise öğrencilerinin sürekli kaygı puan ortalamaları 46.59, yüksekokul-fakülte mezunlarının 43.96, lisansüstü eğitim mezunlarının 44.00'dır. Bu sonuçlara göre tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Post hoc (scheffe) ise bu durumun lise öğrencileri (1. Grup) ile yüksek okul-fakülte mezunları (2. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. 'lisansüstü eğitim mezunları' yeterli örnekleme ulaşamaması nedeniyle analize tabii tutmak mümkün olamamaktadır. Lise öğrencilerinin ortalamasının üzerinde ve grubun en yüksek sürekli kaygı puanı ortalamasını almış olmaları, yaş/kaygı ilişkisi (Tablo 1) ve medeni durum-kaygı ilişkisi (Tablo 3)'ni açıklarken ergenlik dönemiyle ilgili ifade edilen nedenlere bağlanabilir.

5. Okul Türüne Göre Kaygı Düzeyleri

Tablo 5. Okul Türüne Göre Kaygı Düzeyleri (Tek Yönlü ANOVA)									
No	Okul Türü	N	%	Xd	Sd	Xs	Ss	Scheffe/d	Scheffe/s
1	Turizm	124	33,0	41,7581	6,34428	46,8952	5,75208		
2	Erdem Beyazıt	124	33,0	39,0403	5,23341	46,5242	6,25406	1/2	2/3
3	İmam-Hatip	128	34,0	37,3750	4,88933	44,5391	6,53386	1/3	3/1
	Toplam	376	100,0	39,3697	5,79324	45,9707	6,26284		
SDd= 2/373		Fd= 20,202		p= .000		SDs= 2/373		Fs= 5,298 P= .005	
		p<.05				p<.05			

Tablo 5, örneklemin okul türüne göre kaygı düzeyini göstermektedir. Buna göre, durumluk kaygı açısından, Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesinden olan katılımcıların durumluk kaygı puan ortalaması 41.75, Erdem Beyazıt Anadolu Lisesinden olan katılımcıların durumluk kaygı puan ortalaması 39.04, İmam Hatip Lisesinden olan katılımcıların 37.37'dir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Post hoc (scheffe) ise bu durumun Turizm (1. Grup) ile Erdem Beyazıt (2. Grup) ve Turizm (1. Grup) ile İmam Hatip (3. Grup)'ten olan katılımcılar arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Sürekli kaygı açısından, Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesinden olan katılımcıların sürekli kaygı puan ortalaması 46.89, Erdem Beyazıt Anadolu Lisesinden olan katılımcıların 46.52, İmam Hatip Lisesinden olan katılımcıların 44.53'dir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Post hoc (scheffe) ise bu durumun Erdem Beyazıt (2. Grup) ile İmam Hatip (3. Grup) ve Turizm (1. Grup) ile İmam Hatip (3. Grup)'ten olan katılımcılar arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Hem durumluk hem de sürekli kaygı düzeyi açısından İmam Hatip Lisesi mensuplarının en düşük, Turizm Lisesi mensuplarının en yüksek, Erdem Beyazıt Lisesi mensuplarının ortada olması ilgi çekici bir sonuç olarak görülmektedir.

6. Öznel Sağlık Algısına Göre Kaygı Düzeyleri

Tablo 6. Öznel Sağlık Algısına Göre Kaygı Düzeyleri (Bedenen ve ruhen kendinizi sağlıklı hissediyor musunuz?) (Tek Yönlü ANOVA)									
No		N	%	Xd	Sd	Xs	Ss	Scheffe/d	Scheffe/s
1	Genellikle	210	55,9	39,0476	5,48313	45,2238	6,24710	1/4 2/4	1/2
2	Bazen	101	26,9	38,0099	5,14295	47,5446	6,25384		
3	Hiçbir zaman	6	1,6	40,6667	6,18601	46,0000	5,40370		
4	Her zaman	59	15,7	42,7119	6,68000	45,9322	6,05681		
	Toplam	376	100,0	39,3697	5,79324	45,9707	6,26284		
SDd= 3/372 Fd= 9,295 p= .000 p<.05					SDs= 3/372 Fs= 3,177 P= .024 p<.05				

Tablo 6, öznel sağlık algısı ile kaygı ilişkisini göstermektedir. Buna göre, durumluk kaygı puanı ortalaması, kendini 'genellikle' sağlıklı hissedenlerin 39.04, 'Bazen' sağlıklı hissedenlerin 38.00, 'Hiçbir zaman' sağlıklı hissetmeyenlerin 40.66, 'Her zaman' sağlıklı hissedenlerin 42.71 olarak gerçekleşmiştir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Post hoc (scheffe) ise bu durumun 'genellikle' diyenler (1. Grup) ile 'Her zaman' diyenler (4. Grup) ve 'Bazen' diyenler (2. Grup) ile 'Her zaman' diyenler (4. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir.

Sürekli kaygı puanı ortalaması açısından ise, kendini 'genellikle' sağlıklı hissedenlerin ortalaması 45.22, 'Bazen' sağlıklı hissedenlerin 47.54, 'Hiçbir zaman' sağlıklı hissetmeyenlerin 46.00, 'Her zaman' sağlıklı hissedenlerin 45.93 olarak gerçekleşmiştir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Post hoc (scheffe) ise bu durumun 'genellikle' diyenler (1. Grup) ile 'Bazen' diyenler (2. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Bu anlamda sürekli kaygı düzeyi açısından en düşük ortalamaya sahip olanlar kendisini 'genellikle' sağlıklı hissedenler, en yüksek ortalamaya sahip olanlar da 'bazen' kendini sağlıklı hissedenlerdir.

7. Dramatik Tecrübeye Göre Kaygı Düzeyleri

No		N	%	Xd	Sd	Xs	Ss
1	Evet	83	22,1	39,5422	5,42195	45,7831	6,15857
2	Hayır	253	67,3	39,1976	5,91344	45,8538	6,46467
3	Birinci Derece Yakınım Yaşadı	40	10,6	40,1000	5,84325	47,1000	5,08794
	Total	376	100,0	39,3697	5,79324	45,9707	6,26284
SDd= 2/373 Fd= ,465 p= .629 p>.05				SDs= 2/373 Fs= ,731 P= .482 p>.05			

Tablo 7, dramatik deneyim yaşama/kaygı ilişkisini yansıtmaktadır. Buna göre dramatik deneyim yaşadığını ifade edenlerin durumluk kaygı puanları 39.54, yaşamadığını ifade edenlerin 39.19, birinci derece yakını dramatik deneyim yaşadığını ifade edenlerin 40.10'dur. Gruplar arası küçük farklılaşmalar olsa da bu farklılık tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşmaya yol açmamıştır ($p>.5$).

Sürekli kaygı puanı ortalaması açısından ise dramatik deneyim yaşadığını ifade edenlerin ortalaması 45.78, yaşamadığını ifade edenlerin ortalaması 45.85, birinci derece yakını dramatik deneyim yaşadığını ifade edenlerin ortalaması 47.10'dur. Yine durumluk kaygı düzeyinde olduğu gibi gruplar arası farklılaşmalar olsa da bu farklılık tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşmaya yol açmamıştır ($p>.5$). Bu anlamda dramatik deneyim yaşamayla durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişki bulunmamaktadır.

8. Öznel Dindarlık Algısına Göre Kaygı Düzeyi

No		N	%	Xd	Sd	Xs	Ss	Scheffe/d
1	Çok Dindar	28	7,4	42,8929	7,36025	47,0714	5,30498	1/2
2	Dindar	226	60,1	38,7743	5,40925	45,6283	6,36406	
3	Biraz Dindar	115	30,6	39,6435	5,84326	46,3913	6,30051	
4	Hiç Dindar Değil	7	1,9	40,0000	5,88784	45,7143	6,18370	
	Total	376	100,0	39,3697	5,79324	45,9707	6,26284	

SDd= 3/372 Fd= 4,482 p= .004 p<.05	SDs= 3/372 Fs= ,689 P= .560 p>.05
---------------------------------------	--------------------------------------

Tablo 8, öznel dindarlık algısı/kaygı ilişkisini göstermektedir. Buna göre kendisini 'çok dindar' görenlerin durumluk kaygı puan ortalaması 42.89, 'dindar' görenlerin ortalaması 38.77, 'biraz dindar' görenlerin ortalaması 39.64, 'hiç dindar' görmeyenlerin ortalaması 40.00'dır. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur (p<.5). Post hoc (scheffe) ise bu durumun 'çok dindar' (1. Grup) ile 'dindar' (2. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Bu anlamda durumluk kaygı puanı en düşük olanlar kendisini 'dindar' olarak görenler, en yüksek olanlar ise kendisini 'çok dindar' görenlerdir.

Sürekli kaygı düzeyi açısından, kendisini 'çok dindar' görenlerin sürekli kaygı puan ortalaması 47.07, 'dindar' görenlerin 45.62, 'biraz dindar' görenlerin 46.39, 'hiç dindar' görmeyenlerin 45.71'dir. Bu sonuçlara göre sürekli kaygı puanı en düşük olanlar kendisini 'dindar' olarak görenler, en yüksek olanlar ise 'çok dindar' olarak görenler olmakla birlikte gruplar arası farklılaşma tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşmaya yol açmamıştır (p>.5).

9. Dershaneye Gidip-Gitmeme Durumuna Göre Kaygı Düzeyleri

Tablo 9. Dershaneye Gidip Gitmeme Durumuna Göre Kaygı Düzeyleri (T-Test)							
No		N	%	Xd	Sd	Xs	Ss
1	Evet	94	32.75	38,0319	5,11891	46,5319	6,30702
2	Hayır	193	67.25	40,1347	6,57112	46,6218	6,49334
	Toplam	287	100.0				
	İşaretsiz	89	23,7				
	Genel Toplam	376	100,0				
SDd= 285 td= -2,725 p= .004 p<.05				SDs= 285 ts= -,111 P= .303 p>.05			

Tablo 9, dershaneye gidip-gitmeme/kaygı ilişkisini yansıtmaktadır. Öğrencilerden dershaneye gidenlerin durumluk kaygı puan ortalaması 38.03, gitmeyenlerin ortalaması 40.13 olarak gerçekleşmiştir. T-testi analizi dershaneye gidenlerle gitmeyenler arasındaki bu farklılığın durumluk kaygı puanı açısından anlamlılık seviyesine ulaştığını göstermektedir (td= -2.72; p<.05). Sürekli kaygı düzeyi açısından, dershaneye gidenlerin sürekli kaygı puan ortalaması 46.53, gitmeyenlerin ortalaması 46.62 olarak

gerçekleşmiştir. T-testi analizi dershaneye gidenlerle gitmeyenler arasında küçük de olsa bir farklılık ortaya çıkmasına rağmen, bu farklılığın sürekli kaygı puanı açısından anlamlılık seviyesine ulaşmadığını göstermektedir (ts= -0,111; p>.05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Hipotez A1. 'Yaş durumuna göre kaygı düzeyi en yüksek grup ergenlerdir'. Hipotez sürekli kaygı açısından doğrulanmış, ancak durumluk kaygı açısından doğrulanmamıştır. Yaş grupları arasında durumluk kaygı puan ortalamaları açısından farklılıklar olsa da istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunamamıştır (p>.5). Sürekli kaygı puan ortalamaları açısından ise istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur (p<.5). Bu durumun 1. Grup (13-19 Yaş) ile 2. Grup (20-35 Yaş) arasındaki farklılıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

56 ve üstü yaş grubunu, örneklem azlığından değerlendirme dışı tutarsak, sürekli kaygı puanı açısından ergenlik dönemi en yüksek, ilk yetişkinlik dönemi en düşük ve orta yaş grubu da ikinci sırada yer almaktadır. Ergenlik döneminde sürekli kaygı puanındaki yükseklik, ergenlik sorunları ve sınav kaygısından¹⁹, orta yaşta yeniden yükseliş ise 'orta yaş' krizinden kaynaklanmış olabileceği izlenimi vermektedir. İlk yetişkinlik dönemindeki dinginlik halinin ise iş ve aile yaşamındaki tercihlerin sonuçlanarak sosyal rollerin belirginleşmesi ve gelişim ödevlerinin başarıyla yerine getirilmesiyle ilgisi olabilir.

Hipotez A2. 'Cinsiyet durumuna göre kadınların kaygı düzeyi daha yüksektir'. Hipotez sürekli kaygı açısından doğrulanmış ancak durumluk kaygı açısından doğrulanmamıştır. Araştırma sonucuna göre kadınların durumluk kaygı düzeyi erkeklerden daha düşük ancak sürekli kaygı düzeyleri daha yüksektir. İstatistiksel analiz cinsiyetler arası bu farklılığın hem durumluk kaygı puanları hem de sürekli kaygı puanları açısından anlamlılık seviyesine ulaştığını göstermektedir. Başaran ve ark.²⁰ tarafından yapılan bir araştırmada ise erkek deneklerin durumluk kaygı puanı, kadın deneklere göre daha yüksek bulunmuş ancak sürekli kaygı açısından bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır. Canbaz ve ark.²¹ tarafından yapılan bir

¹⁹ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 76.

²⁰ Mehmet H. Başaran ve ark. "Sporcularda Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, Konya, 2009, s. 536.

²¹ Sevgi Cambaz, ve ark. "Samsun Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Eden Çırakların Durumluk Sürekli Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi", *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Temmuz- Ağustos- Eylül Sayısı, 2005, s. 16.

araştırmada ise kadınların hem durumluk hem de sürekli kaygı puanları yüksek çıkmıştır. Demiriz ve Ulutaş²² 9-12 yaş çocukları üzerinde yaptıkları araştırmada ise kız çocuklarının durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının erkek çocukların kaygı puan ortalamalarından yüksek olduğu sonucuna varmışlardır. Kaya ve Varol²³'un araştırmasına göre de kız öğrencilerin sürekli kaygı düzeyi, erkek öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerine göre daha yüksektir. Öztürk²⁴'ün yaptığı araştırma da aynı şekilde kızların erkeklere göre daha kaygılı olduğuna yönelik sonucu paylaşmaktadır.

Kadınların erkeklerden daha kaygılı olduğu düşüncesi yeni değildir. Kierkegaard²⁵ da aynı düşüncüyü paylaşmaktadır. Ona göre kadın erkekten daha kaygılıdır. Bu onun fiziksel güçsüzlüğünden değil, özsel olarak tinsel bir niteliğe sahip olmasından kaynaklanır. Tinsellik arttıkça kaygı da artmaktadır. Kaygının büyüklüğü, mükemmelliğin büyüklüğünün ilahi kehanetidir.

Hipotez A3. 'Medeni hale göre bekârların kaygı düzeyi evlilere göre daha yüksektir'. Hipotez sürekli kaygı açısından doğrulanmış ancak durumluk kaygı açısından doğrulanmamıştır. Durumluk kaygı puanı açısından medeni duruma göre küçük farklılıklar ortaya çıkmış olsa da istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunamamıştır. Ancak sürekli kaygı puan ortalamalarına göre istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p < .5$). Bu durumun evliler (1. Grup) ile bekârlar (2. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Zaten medeni durumu 'ayrılmış' olanları, yeterli örnekleme ulaşamaması nedeniyle analize tabii tutmak mümkün olamamaktadır. Bekârların sürekli kaygı puanlarının yüksek olmasında, bekâr katılımcıların çoğunluğunun lise öğrencisi olması ve 13-19 yaş arasında yer alması göz önüne alınarak, bu sonuca ergenlik dönemi sorunları ve sınav kaygısının sebep olmuş olabileceği düşünülebilir. Kaya ve Varol²⁶'un araştırmasına göre de nişanlı/sözlü olan öğrencilerin durumluk kaygı düzeyi, bekâr ve evli olan öğrencilerin durumluk kaygı düzeylerine göre daha yüksektir.

Hipotez A4. 'Eğitim durumuna göre lise öğrencileri, diğer eğitim düzeyi mensuplarına göre daha kaygılıdır'. Hipotez sürekli kaygı açısından

²² S. Demiriz; İlkay Ulutaş, "9-12 Yaş Çocuklarının Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Ege Eğitim Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Ankara, 2003, s. 6.

²³ Mevlüt Kaya; Kübra Varol, *a.g.m.*

²⁴ Orhan Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 1997, s. 41.

²⁵ Soren Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, (Çev., T. Armaner), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 61.

²⁶ Mevlüt Kaya; Kübra Varol, *a.g.m.* s. 46.

doğrulanmış ancak durumluk kaygı açısından doğrulanmamıştır. Durumluk kaygı puan ortalamaları açısından eğitim düzeyleri arasında küçük farklılıklar olsa da bu farklılık anlamlılığa ulaşmamıştır. Sürekli kaygı düzeyleri açısından ise lise öğrencilerinin sürekli kaygı puan ortalamalarına göre istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Bu durumun lise öğrencileri (1. Grup) ile yüksek okul-fakülte mezunları (2. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. 'Lisansüstü eğitim mezunları'nı, yeterli örnekleme ulaşamaması nedeniyle analize tabii tutmak mümkün olamamıştır. Lise öğrencilerinin ortalamasının üzerinde ve grubun en yüksek sürekli kaygı puanı ortalamasını almış olmaları, yaş/kaygı ilişkisi ve medeni durum/kaygı ilişkisini açıklarken ergenlik dönemiyle ilgili ifade edilen nedenlere bağlanabilir.

Hipotez A5. 'Okul türüne göre İmam Hatip Lisesi mensupları Erdem Beyazıt ve Turizm Lisesi mensuplarına göre kaygı düzeyi en düşük gruptur'. Hipotez hem durumluk kaygı hem de sürekli kaygı açısından doğrulanmıştır. Durumluk kaygı açısından, istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Bu durumun Turizm (1. Grup) ile Erdem Beyazıt (2. Grup) ve Turizm (1. Grup) ile İmam Hatip (3. Grup)'ten olan katılımcılar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Sürekli kaygı açısından da istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Bu durumun Erdem Beyazıt (2. Grup) ile İmam Hatip (3. Grup) ve Turizm (1. Grup) ile İmam Hatip (3. Grup)'ten olan katılımcılar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Hem durumluk hem de sürekli kaygı düzeyi açısından İmam Hatip Lisesi mensuplarının en düşük, Turizm Lisesi mensuplarının en yüksek, Erdem Beyazıt Lisesi mensuplarının ortada olması ilgi çekici bir sonuç olarak görünmektedir. Bu durumun İmam Hatip Lisesi mensuplarının dini atıfları nispeten fazlaca kullanmalarıyla, Turizm lisesi mensuplarının da daha az dini atıf kullanmasıyla ilgisi olabilir.²⁷

Hipotez A6. 'Öznel sağlık algısına göre kendisini sağlıklı hissetme sıklığı arttıkça kaygı düzeyi azalır'. Hipotez hem durumluk kaygı hem de sürekli kaygı açısından doğrulanmıştır. Durumluk kaygı puanı ortalaması açısından, istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p<.5$). Bu durumun 'genellikle' diyenler (1. Grup) ile 'Her zaman' diyenler (4. Grup) ve 'Bazen' diyenlerle (2. Grup) ile 'Her zaman' diyenler (4. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

²⁷ Saffet Kartopu, "Kaygının Kader Algılarıyla İlişkisi: Kahramanmaraş Örneği" (Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kayseri, 2012, s. 134-142.

Sürekli kaygı puanı ortalaması açısından da istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p < .5$). Bu durumun 'genellikle' diyenler (1. Grup) ile 'Bazen' diyenler (2. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda sürekli kaygı düzeyi açısından en düşük ortalamaya sahip olanlar kendisini 'genellikle' sağlıklı hissedenler, en yüksek ortalamaya sahip olanlar da 'bazen' kendini sağlıklı hissedenlerdir.

Hipotez A7. 'Dramatik deneyim durumuna göre kendisi veya birinci derece yakını dramatik deneyim yaşayanlar, dramatik deneyim yaşamayanlara göre daha kaygılıdır'. Hipotez doğrulanmamıştır. Durumluk kaygı puanları açısından, gruplar arası küçük farklılaşmalar olsa da bu farklılık istatistiksel anlamda bir farklılaşmaya yol açmamıştır ($p > .5$). Sürekli kaygı puanı ortalaması açısından ise yine durumluk kaygı düzeyinde olduğu gibi gruplar arası farklılaşmalar olsa da bu farklılık istatistiksel anlamda bir farklılaşmaya yol açmamıştır ($p > .5$). Bu anlamda araştırma sonucuna göre dramatik deneyim yaşamayla durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişki bulunmamaktadır.

Hipotez A8. 'Öznel dindarlık düzeyi arttıkça kaygı düzeyi azalır'. Hipotez hem durumluk kaygı açısından hem de sürekli kaygı açısından doğrulanmamıştır. Durumluk kaygı puan ortalaması açısından istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p < .5$). Ancak bu durumun 'çok dindar' (1. Grup) ile 'dindar' (2. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda durumluk kaygı puanı en düşük olanlar kendisini 'dindar' olarak görenler, en yüksek olanlar ise kendisini 'çok dindar' görenlerdir. Bu anlamda dindarlık yönünde dahi olsa aşırı uca kaymanın kaygı düzeyini arttırdığı ifade edilebilir. Sürekli kaygı düzeyi açısından bakıldığında ise sürekli kaygı puanı en düşük olanlar kendisini 'dindar' olarak görenler, en yüksek olanlar ise 'çok dindar' olarak görenler olmakla birlikte gruplar arası farklılaşma istatistiksel anlamda bir farklılaşmaya yol açmamıştır.

Hipotez A9. 'Dershaneye gidip-gitmeme durumuna göre dershaneye gidenler gitmeyenlere göre daha kaygılıdır'. Hipotez durumluk kaygı açısından doğrulanmış ancak sürekli kaygı açısından doğrulanmamıştır. İstatistiksel analiz dershaneye gidenlerle gitmeyenler arasındaki farklılığın durumluk kaygı puanı açısından anlamlılık seviyesine ulaştığını göstermektedir. Sürekli kaygı düzeyi açısından, dershaneye gidenlerle gitmeyenler arasında küçük de olsa bir farklılık ortaya çıkmasına rağmen, bu farklılık anlamlılık seviyesine ulaşmamıştır.

Sonuç olarak, hipotezlerde sosyo-demografik değişkenlere göre kaygı düzeyinin farklılaşacağı öngörülmüştü. Araştırma sonucunda sürekli kaygı açısından, yaş durumuna göre kaygı düzeyi en yüksek grup ergenlerdir. Özellikle ilk yetişkinlik dönemiyle ergenlik arasında farklılaşma netleşmektedir. Cinsiyet durumuna göre ise kadınların kaygı düzeyi, erkeklerden daha yüksektir. Araştırmanın bir başka sonucuna göre de medeni hale göre bekârların kaygı düzeyinin evlilere göre daha yüksek olduğu bulunurken; eğitim durumuna göre de lise öğrencilerinin diğer eğitim seviyesindekilere göre daha kaygılı olduğu ortaya çıkmıştır. Kaygı düzeyi açısından okul türleri arasında farklılığın araştırıldığı denencede de okul türüne göre İmam Hatip Lisesi mensuplarının Erdem Beyazıt ve Turizm Lisesi mensuplarına göre kaygı düzeyinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Öznel sağlık algısına göre ise kendisini sağlıklı hissetme sıklığı arttıkça kaygı düzeyinin azaldığı anlaşılmaktadır. Dershaneye gidip-gitmeme durumuna göre kaygı düzeyine bakıldığında da dershaneye gidenlerin gitmeyenlere göre daha kaygılı olduğu ortaya çıkarken, dramatik tecrübeye göre oluşturulan gruplar arasında bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır.

KAYNAKÇA

- Bakırcıoğlu, Rasim, *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Başaran, Mehmet Hakan ve ark., "Sporcularda Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, Konya 2009.
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000.
- Cambaz, Sevgi ve ark. "Samsun Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Eden Çırakların Durumluk Sürekli Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi", *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül Sayısı, 2005.
- Demiriz, S.; Ulutaş, İ., "9-12 Yaş Çocuklarının Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Ege Eğitim Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:1, Ankara, 2003.
- Göka, Erol, "Hümanistik Psikoloji Açısından Kaygı Sorunsalı ve Kendini Gerçekleştirme Kavramı", *Doğu Batı*, Yıl: 2, Sayı: 6, Ankara, 1999.
- Gül Akmaz, Münteha; Ceyhan, Nesime, "Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencilerinin Durumluk – Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Tokat Örneği)", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1(131-147), Çankırı, 2009.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*, Cilt:3, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005.

- Kartopu, Saffet, *Kaygının Kader Algıları İle İlişkisi: Kahramanmaraş Örneği* (Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2012.
- Kaya, Mevlüt; Varol, Kübra, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 17, Samsun, 2004.
- Kierkegaard, Soren, *Kaygı Kavramı*, Çev. T. Armaner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007.
- Le Gall, Andre, *Anksiyete ve Kaygı*, Çev. İ. Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
- Öner, Necla; Le Compte, Ayhan, *Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri el Kitabı*, Boğaziçi Üni. Yayınları, İstanbul, 1998.
- Öztürk, Orhan, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 1997.
- Punch, Keith, *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.
- Selye, Hans, "The Stress Concept: Past, Present and Future", in *Stress Research* (Ed: C. L. Cooper), John Wiley & Sons, New York, 1983.
- Sertbaş, Gülümser, Gebelerde Doğum Öncesi ve Doğum Sonrası Dönemlerde Durumluk- Sürekli Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*), Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 1998.
- Spielberger, Charles, Theory and Research in Anxiety, In C.D. Spielberger (Ed.), *Anxiety and Behavior*, Academic Press, New York, 1966.
- Thorson, James, "Religion and Anxiety: Which Anxiety? Which Religion?", *Handbook of Religion and Mental Health*, (Ed. H. G. Koenig), Academic Press, Newyork, 1998.
- Yapıcı, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din Psiko- Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Karahan Yayınları, Adana, 2007.
- Yıldız, Murat; Sezen, Abdülvahid; Yenen, İlker, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ile Akademik Güdülenmeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25, İzmir, 2007.